

նութիւնը պիտի ունենան Թորգոմներու եւ զանոնք նախորդող անմահանուն գիտապետներու եւ զբազէտներու արժանաւոր յաջորդներ:

Այո՛, Թորգոմ Սրբազան զադրեցաւ ապրելէ, դադրեցաւ իր անձով, իր շունչով, իր խօսքով, իր գրչով իր շուրջիններն ու իր ազգակիցները ներշնչելէ, ոգևորելէ. բայց կա՛յ ու կ'ապրի Դուրեանի, Բարգէնի եւ Ի՛ր սկզբնաւորած գործը, կա՛յ իր կենդանի օրինակը, կա՛յ Իր անկորուստ յիշատակը, կա՛յ եւ կը մնայ Սրբոց Յակոբեանց Մխարանութիւնը որ աւելի քան Ե՛րբ եւ իցէ առողջ եւ կենսունակ է, իր երիցագոյն միաբաններով որոնք Դուրեանի եւ Թորգոմի անկիցներն ու գործակիցներն եղան, եւ իր կրտսեր անդամներով որոնք Դուրեանի եւ Թորգոմի շունչովը ծաղկեցան, անոնց ձեռնասունները եղան, եւ որոնք արդէն իսկ վանքին մէջ եւ այլուր պաշտօնի վրայ՝ Հայ Եկեղեցիին ու հայ ժողովուրդին կը նուիրեն իրենց անձնդիր ծառայութիւնը:

Ձեռնարկելով երջանկալիշատակ Թորգոմ պատրիարքի յաջորդին լաւագոյն ընտրուեան, պահպանելով եւ ամրացնելով իր անդամներուն մէջ ներկայիս տիրող կարգապահութիւնը եւ համբաւիչ ոգին, շարունակելով Հանգուցեային օրով սկսուած խնայողութիւնը վանքին նւթական մասնակարարութեան մէջ, յոյս ունիմ որ Միաբանութիւնը շուտով պիտի կհնայ վանքն ազատել երկար տարիներէ ի վեր իր վրայ ճնշող պարտքէն ու զայն դնել նւթապէս բարգաւաճ կացութեան մը մէջ, որով կարողանայ ան առաջ տանիլ յաջողապէս եկեղեցական վերանորոգութեան եւ մշակութային վերածնութեան այն գեղեցիկ շարժումը որուն նախաձեռնողներն եղան Եղիշէ Դուրեան եւ Թորգոմ Գուշակեան լուսահոգի պատրիարքները:

Ուրեմն, այս մեծ կորուստին առջեւ, փոխանակ յուսալքութեւն եւ ճանապարհաթաւութեամբ ըսելով կոծելու եւ շախարհելու, պէտք է միխթարութիւնք եւ ըսենք. — լուսապայծառ աստղ մը յեղակարծ անյայտացաւ հայկական երկնակամարէն. օրհնեալ ըլլայ հայկական երկնակամարն յաւերժաւոյս:

Այս սպասխուր առթիւ սա մէկ քանի արտայայտութիւններն կը խնդրեմ որ հա-

ՄՏԵՐԻՄ ՅՈՒՇԵՐ ՍՐԲԱԶԱՆ ԲԱՐԵԿԱՄԷՍ

Սրտէս չէ անցած տակաւին այն խոր յուզմունքը զոր զգացի սե առտու մը, շանթանարուած, գուժաբեր հեռագրին առջեւ: Դանի մը վայրկեան սահմուկած մնացի, մինչեւ որ կրցայ ձեռք առնել հեռախօսը...

Ու կը յիշեմ վերջնագոյն գրուադը, վերջին մեր կեանքի վերջալոյսին, երբ սիրաւի հանդիպում մը ունեցանք Պէյրուի, Նոյնպէս սիրուած եւ յարգուած մեծ հայու մը եւ բարեկամի մը, Երվանկալիշատակ Բարգէն Կաթողիկոսի զազադին շուրջ: Թորգոմ Սրբազան յատկապէս եկած էր Երուսաղէմէն: Նախագահելու յուզարկաւորութեան, եւ այդ առթիւ Նոր Մարաշի տաճարին մէջ խօսեցաւ իր ամենն գեղեցիկ դամբանականներէն մին, որուն մէջ կրցաւ մինչեւ երկիրք բարձրանալ եւ հոգիները բարձրացնել մինչեւ անմահութիւն: Երկու օր՝ վերջ, Երաժեշտ առի իրմէ Պէյրուի մանչուք եկեղեցին պարտէզին մէջ, եւ սրտագին ողջագուրում մը ունեցանք երկուքս. աւա՛ղ, իսկապէս Երաժեշտի ողջոյնն էր ուրեմն զոր կուտար ինձի իր մեծ եւ մաքուր հոգին, այդ արեւու օրը, երբ հայ սիրտերը արիւն կուշային...

Երկար տարիներու մշտաւար գործակցութեան մը եւ անխաթար բարեկամութեան մը յիշատակները այս պահուս կը խուժեն մտքիս մէջ: Մեր առաջին հանդիպումը, երբ Սեպտաւորայէն Գահրէ եւ-

ճուճեամբ ընդունուին Սրբոց Յակոբեանց պատկառելի Մխարանութեան եւ ՕՍիոնի պատուարժան խմբագրութեան կողմէ՝ իբրեւ իմ անկեղծ մասնակցութիւնս իրենց խոր կսկիծին կորուստի մը համար որ մեր աւմենուն է, եւ միանգամայն իբրեւ հուսատիքը այն հաստատ հաւատքին զոր ունիմ Երուսաղէմայ Ս. Սթրոնի այսուհետեւ եւ կատարելիք առաջնակարգ դերին վրայ հայ ժողովրդին բարոյական եւ մշակութային զարգացման մարդին մէջ:

Գահրէ

Մ. ՏԱՄԱՏԵԱՆ

կաւ, որպէս Առաջին. Տեղապահ, յետոյ իր ընտրութիւնը իրրեւ Եղիպտոսի Առաջնորդ, ոչ առանց գծուարութեան, առաջին անհամաձայնութիւնները որ ծայր տուին, զլիաւորաբար Պօղոս Նուպար փաշայի հետ, թիւրիմացութիւններ որ շուտով պիտի փոխուէին ամենաշփեմ և սրտապին կապակցութեան մը, իր գառն յուսախաբութիւնները, Աղեքսանդրիոյ զգուշիկ յարձակումէն սկսեալ, որ սաստիկ կը ճնշէին իր զգայուն սրտին վրայ, եւ իր բազմաբեղուն կեանքին սիրալիկը նուաճումները, մինչև Հնդկաստան և յետոյ Եւրոպա, և վերջապէս Երուսաղէմ, ուր պիտի գտնէր իր մեծագոյն առաքելութեան լրումը և հուսկ վախճանը:

Սարսուռով կը յիշեմ թէ եղաւ ատեն մը որ ա՛յն աստիճան դառնացած էր իր ազնիւ հոգին, հակառակորդներու անվերջ հարուածներէն՝ որոնց արտօքն ներթափուէին ինչ իր անբարորդ անձը և իր մեծարժէք գործը, որ օր մը, յուսովքովի օր, մտերմական նամակի մը մէջ փափաք կը յայտնէր ինծի Մելգոնեան կրթ. Հաստատութեան մէջ ստուերածուիլ, հոն գրասեղու համար հանգիստը իր հիւանդ մարմնէն և յազուրպէս իր մտքի նախասիրութեանց: Անմիջապէս պատասխանեցի իրեն թէ կ'ըմբռնէի իր խոռովքն ու զգուանքը, և վստահաբար Նիկոսիոյ մէջ իրեն վերապահուած է միշտ պատուոյ առաջին տեղը, օակայն իր տեղը հոն էր, այլ մին այն բարձր թափանցուն որուն վրայ ազգը համօքն կը ցանկար տեսնել զինք: Եւ ըստուգիւ, քանի մը ամիս յետոյ, Թորգոմ Սրբազան կը գրաւէր Սիոնի թափոք համաժողովրդային ընդհանուր խանդավառութեան մէջ, և հոն տարիներու ընթացքին հետզհետեւ կը դառնար Հայ Եկեղեցիի և Հայ Մտքի մեծագոյն իշխաններէն մին:

Գրեթէ տարի մը առաջ, երբ իր չարագուշակ արկածին հետեւանքով գահի մէջ անշարժութեան դատապարտուած էր, անկողինէն մատտով շա՛տ գողտրիկ և խորիմաստ ուղեքն մը զրկած էր, ամուսնութեան առթիւ, իմ սիրելի աղջկանս զօր իր ծնունդէն ի վեր կը ճանչնար ու կը սիրէր: Աղլի՛կս, ըսի յուզմամբ, պահէ՛ այս թուղթը որ կոնդակ մը կ'արժէ, թո՛ղ անկա քեզի միշտ յիշեցնէ մեր հայու ուխտը:

Միտքիս առջև կը ցցուի այժմ իր քաղցրութեամբ և տրտմութեամբ օծուն դէմքը, իր լուսաւոր ճակատը, այլ ևս խորհրդապատկերի մը նման, զոր մահը աւելի ևս կ'ալնուացնէ, ու կը լսեմ դեռ իր խօսքը, կշռաւոր, միօրինակ, բայց տաք և խորաթափանց, և կը խորհիմ որ իր հոգեւունջ պերճախօսութիւնը անսպառ աղբիւրի մը մարգարտահոսութիւնն էր կարծես, իսկ իր համեզ սրաքանութիւնները, որ այնքան դիւրաւ կը քակուէին մտերմիկ խօսակցութեանց միջոցին, զուարթ հակասութիւն մը կը կազմէին իր քիչ մը շատ ելուրջ նկարագրին և նոյն իսկ թախծոտ երեսօթին հետ:

Իսկ երբեմն պատգամի շեշտը ունէին իր խօսքերը, ու յանկարծ միտքս կուգայ իր մէկ մարգարեական խօսքը, 1929 ին երբ Բարիկ կը գտնուէր, և իրմէ հրաժեշտ կ'առնէի թէ հետեւում օրն իսկ Ամերիկա կը մեկնիմ: «Եթէ Տէ՛րը կամենայ», ընդմիջեց Թորգոմ Սրբազան, և հատիկ հաստիկ արտասանուած այդ խօսքին մէջ ես զգացի աւելի քան պատգամ մը: Հետեւեալ օրը չկրցայ մեկնիլ, որովհետեւ շոգեմաւը կիսովին հրգեհուած էր նոյն գիշերը:

Իրմով ոչ միայն Հայ Եկեղեցիին կը կորսնցնէր իմ հիննէն փայլուն փառքերէն մին, համա՛կ օծութիւն, այլ Ազգը, որուն այնքան հաւատարմութեամբ և կորովամտութեամբ ծառայեց, կը կորսնցնէ Հայ Մշակոյթի իր տաղանդաւոր եւ վաստակաւոր մշակներէն մին, իսկ Հայկ. Բարեգ. Ընդհ. Միութիւնը, որուն ամենէն հաւատարմորդ վեթեաւներէն մին հանդիսացաւ, նոյնպէս միահամուռ կ'ողբայ այս մեծ Հոգեւորականին և մեծ Մտաւորականին մահը:

Իսկ ես կ'ողբամ նաեւ թանկագին բարեկամը որուն կապուած էի քառօրդ դաւրու սրտազնութեամբ մը, և որուն անակնկալ մահը ո՛չ միայն խոշոր բաց մը կը թողու Հայ Կեանքին մէջ, արդէն խաբխած՝ բախտին վայրագ հարուածներէն, այլ եւ վերջերս յարգաբար մեկնող իմ սիրելագոյն ընկերներու և բարեկամներու ձգած պարագայէն ցրտահար իմ սրտին մէջ կը թռչու բաց մը, զոր, իր յիշատակը խնկարկեղով, ինծի կը մնայ խունկով լեցնել, մինչև եւ որ ես ալ հասնիմ ճամբուն ծայրը...

Բարիկ, 14 Մարտ 1939

Վ. ՄԱԼԷՋՅԱՆ